

Feride İmrana SİDDİKİ

faltun@bandirma.edu.tr

Doç. Dr. Bandırma Onyediy Eylül
Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Balıkesir,
Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Bandırma Onyediy Eylül
University Faculty of Humanities and
Social Sciences, Department of Art History,
Balıkesir, Turkey.

Geliş Tarihi/Received: 07.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 16.02.2024
Yayın Tarihi/Publication Date:
28.03.2024

Atf: Siddikî, F. İ. (2024). Bandırma
Müzesi'nde bulunan sedef kemer tokası
parçası. *Palmet Dergisi*, 5, 42-53.

Cite this article: Siddikî, F. İ. (2024). Piece
of mother of pearl belt buckle found in
Bandırma Museum. *Journal of Palmette*, 5,
42-53.

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International

Bandırma Müzesi'nde Bulunan Sedef Kemer Tokası Parçası

Piece of Mother of Pearl Belt Buckle Found in Bandırma Museum

ÖZ

Sedef: içinden inci çıkan istiridyeye kabuğudur. Parlak yüzeyi sayesinde oldukça dikkat çekicidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde sedef işçiliği önemli bir yere sahipti. Osmanlı sınırları içinde yaşayan gayrimüslim halktan Rumlar da pek çok el sanatında sedef malzeme kullanmışlardır. Sedef genellikle dini ve gündelik yaşam objeleri üzerinde kullanılmıştır. Günümüzde farklı müzelerde sedeften yapılmış eserlere rastlamak mümkündür. Konumuzu oluşturan Bandırma Müzesi, Niğde Müzesi, İzmir Arkeoloji Müzesi ve Atina Benaki Müze Koleksiyonu gibi müzelerin yanı sıra Sinop Balatlar Kilisesi Rum mezarlarında da sedef malzemeye rastlamak mümkündür. Farklı müze koleksiyonlarında aplik, haç, kolye uçları ve kemer tokalarını görmekteyiz. Bu çalışmada ise Bandırma Müzesi'nde bulunan Rumlara ait sedef kemer tokası parçası tanıtılmıştır. Diğer örneklerde geometrik, bitkisel ve figürlü süslemeler görülürken, Bandırma Müzesi'ndeki örnekte İsa'nın doğum sahnesi tasvir edilmiştir. Eser, müze koleksiyonuna satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Sedef kemer tokasının, Rumlara ait olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu eser makalede tanıtılarak genel özellikleri ele alınmış, sonrasında benzerleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Buluntu yerleri bilinmeyen eserin tarihlendirmeleri benzer örnekler üzerinden yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bandırma Müzesi, Gayrimüslim, Sedef, Kemer Tokası

ABSTRACT

Mother-of-pearl: It is the oyster shell from which a pearl emerges. It is quite eye-catching thanks to its shiny surface. Mother-of-pearl craftsmanship had an important place during the Ottoman Empire. The Greeks, a non-Muslim people living within the borders of the Ottoman Empire, also used mother-of-pearl material in many handicrafts. Mother of pearl was often used on religious and daily life objects. Today, it is possible to come across works made of mother-of-pearl in different museums. It is possible to come across mother-of-pearl material in museums such as Bandırma Museum, Niğde Museum, Izmir Archeology Museum and Athens Benaki Museum Collection, which constitute our subject, as well as in the Greek tombs of Sinop Balatlar Church. We see appliques, crosses, pendants and belt buckles in different museum collections. In this study, piece of the mother-of-pearl belt buckle belonging to the Greeks in the Bandırma Museum is introduced. While geometric, floral and figurative decorations are seen in other examples, the birth scene of Jesus is depicted in the example in Bandırma Museum. The work was added to the museum collection through purchase. It was determined that the mother-of-pearl belt buckle belonged to the Greeks. The work in question is introduced in the article, its general features are discussed, and then it is evaluated by comparing it with similar ones. The dating of the artifact, whose findspots are unknown, was made based on similar examples.

Keywords: Bandırma Museum, Non-Muslim, Mother of Pearl, Belt Buckle.

Giriş

Makale kapsamında Bandırma Müzesi'nde bulunan ve daha önce çalışılmamış Rumlara ait sedef kemer tokasının tanıtılması amaçlanmıştır¹. Sedef kemer tokası, Bandırma Müzesi Arkeoloji Eserler koleksiyonunda yer almaktadır. Eser müzeye satın alma yoluyla kazandırılmıştır. Bu nedenle orijinal sahipleri kesin olarak bilinmemekte ancak Bandırma ve çevresinde yaşamış Rumlara² ait olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de çeşitli müzelerde Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen, gayrimüslimlere ait sedef eserler bulunmaktadır. Ancak bu döneme ait sedef objeler üzerine fazla çalışma yoktur. Makale kapsamında Bandırma Müzesi'nde sergilenen sedef kemer tokası parçası önemli bir eser olup, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Eser aynı zamanda gayrimüslimlerden kalan kültür varlığı olması açısından önemlidir.

Bandırma, Balıkesir iline bağlı bir ilçedir. Marmara Denizi'nin güneyinde bulunur. Kuzeyinde Erdek ve Kapıdağ Yarımadası, doğusunda Karacabey, güneyinde Manyas ve Kuş Gölü, batısında ise Gönen yer alır. Bandırma Antik Çağ' da farklı isimlerle Panormos, (Grekçe; her yanı güvenli), Panderma şeklinde adlandırılmıştır (Hasluck, 1910, s, 51; Umar, 1993, s, 156). Orta Çağ'da yerleşimin adı Palormo olarak geçmektedir (Hortaçlı, 2019, s, 2). Bandırma'nın tam olarak ne zaman kurulduğu belirsizdir. Genel olarak Mysia bölgesinde Kyzikos şehri ile aynı yıllarda kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Bizans döneminde Mysia bölgesinin önemli kentlerinden biri olmuştur. Kent, Osmanlı egemenliğine geçtikten sonra 1530 yılında Anadolu Vilayeti Hüdavendigâr³ Sancağı Aydıncık (Edincik) Kazası'na, 1592'de Galata'ya bağlanmıştır (Kayhan, 2018, s, 19-30; Hortaçlı, 2019, s, 7). Alman seyyah Stephan Gerlach (2012, s, 116, 440-441) 4 Ocak 1574'te geldiği Bandırma'nın, deniz kenarında vadide kurulduğunu bahçelik bir yer olduğunu belirtmektedir.

Bandırma'nın Bizans dönemine ait eserleri arasında, Tatlısu Köyü'nde bir kilisenin apsis ve yan duvarlarının bir kısmı mevcuttur (Dündar, Acioğlu ve Koçyiğit, 2020, s, 534-541). Ayrıca, Çeltikçi Köyü Düzalın mevkiinde temel duvarları ve mozaikleri günümüze kadar ulaşmış bir manastır ile Kilisesırtı mevkiinde bir kiliseye ait temel izleri, templon kaideleri, sütun, arşitrav gibi mimari parçalar bulunmaktadır (Dündar, Acioğlu ve Koçyiğit, 2020, s, 544).

Marmara Denizi'nin güneyinde bulunan Bandırma çok önemli bir liman kentidir. 20. yüzyılın başlarına kadar Karesi'ye giriş çıkış Bandırma İskelesi'nden sağlanmıştır (Mutaf, 1995, s, 72). Dönemin temel ulaşım biçimi deniz yoluydu ve 19. yüzyıldan itibaren Mudanya, Bandırma ve Gemlik limanlarından İstanbul'a günlük seferler yapıldığından Bandırma, Bursa'dan çok başkentin bir

¹ Bandırma Müzesi'ndeki, Hıristiyanlık dönemi objelerini çalışmama olanak sağlayan eski müze müdiresi Sayın İlham Öztürk'e, çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen müze araştırmacısı Sayın Gülay Yılmaz'a ve müzede görevli arkeolog Sayın Döndü Urhan'a çok teşekkür ederim.

² "Rum" kelimesi Grekçe "Romios" kelimesinin Türkçeleştirilmiş halidir ve Bizans'ın Osmanlılar tarafından Ortodoks nüfusunu tanımlamak için kullanılmıştır. Bkz. Ozil 2016, s, 29. dipnot, 36.

³ Osmanlı idari teşkilatında merkezi Bursa olan sancak. Bkz. Emecen 1998, s, 285.

banliyösü olmuştur. Bölgede üretilen zeytin, üzüm gibi tarımsal ürünler bu limanlardan İstanbul'a yollanmıştır. İstanbul'dan Güney Marmara'ya ise mamul ürünler gönderilmiştir. Tüccarlar başta olmak üzere bölge sakinleri tekstil ve benzeri ihtiyaçlarını İstanbul'dan karşılamışlardır. Marmara Denizi'nin güneyindeki kasabalarda yaşayan Rum tüccarlar, İstanbul'a deniz seferi olmasından memnundular (Ozil, 2016, s, 21-22). Bandırma oldukça iyi imkân ve şartlara sahip olduğundan nüfusu devamlı artmıştır. Çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu kazada Rum, Katolik, Protestan, Ermeni ve Bulgar nüfus da bulunmuştur. 1887 yılında 15 mahalleye sahip Bandırma'da 2307 hane mevcuttu ve 10062 nüfusun 3510'unu Rumlar, 2757'sini Ermeniler oluşturuyordu. 1890 yılında 23878 Müslüman, 3804 Rum ve 3320 Ermeni nüfus bulunan kazada 1900 yılında 40695 Müslüman, 5876 Rum ve 4628 Ermeni nüfusu ikamet etmekteydi. 1906 yılının nüfus sayımına bakıldığında ise Müslüman ve Ermeni nüfusunda azalmalar görülürken Rumların nüfusu 11073'e yükselmiştir (Mutaf, 1995, s, 73).

1830-1831 tarihinde Bandırma Kazasının 14 adet iskân yeri bulunmaktadır. 1362 nolu nüfus defterine göre Bandırma'da üç Rum Mahallesi ve iki köy bulunmaktadır. Ermenilerin yaşadığı dört Ermeni Mahallesi bulunmaktadır. Rumlara ait mahalleler Aya Nikola, Hızır İlyas ve Selvi'dir. Ermeni Mahalleleri ise Abraham, Evanes/Evaksive, İstefan ve Mıgırdıç'tır (Hortaçlı, 2019, s, 41-43). Bandırma Kazasının Yenice Köyünde ise hem Müslüman hem de Rumlar yaşamaktadır.

Osmanlı döneminde Rumların yerel olarak idari birimi cemaat örgütü Kinonita'ydı. Kinonita bir kasaba veya çevre köylerde yaşayan Rumlardan oluşuyordu. Ortodoks Kilisesi'nin dini-idari hiyerarşisinde, cemaat birimleri metropolitlikleri, Patrikhane'ye bağlı en geniş idari birimleri oluşturuyordu. Kinonita ise en alt düzeyde enoria'lara ayrılmıştı. Her bir enoria bir köyde veya mahallede yaşayan Rumlardan meydana geliyordu. Kinonitalar'ı kendi aralarından seçilen genelde beş ya da altı kişilik bir ihtiyar heyeti (dimogerontia) yönetirdi. Heyetin başında o bölgenin metropolit bulunur ancak pratikte cemaate metropolit vekillerden biri başkanlık ederdi. Kinonita'lar kiliselerin, mezarlıkların, okulların, hayır ve kültür derneklerinin yönetimi ile ilgileniyordu. Bandırma'da cemaat sadece kasabayı değil, aynı zamanda çevre köyleri de kapsamıştır (Ozil, 2016, s, 51, 56).

Bandırma'da bulunan Rum Ortodoks Kiliselerinden hiçbiri günümüze kadar ulaşmamıştır. Birtakım belgelerden şehirdeki kiliseler hakkında bilgi edinmekteyiz. Bandırmalı Rum sakinlerinden biri, Aya Yorgi Kilisesi hakkında "bizim kilise basit bir ev gibidir" demiştir. Buradaki basit ev tanımından, dikdörtgen kuruluşta, üstü ahşap kırma çatıyla örtülü ahşap bir yapı aklımıza gelmektedir (Ozil, 2016, s. 59, dip not. 36/ B118 Panormos).

Aya Nikola Mahallesinde yer alan aynı isimdeki kilise, kubbeli ve çan kulesiyle gösterişli taştan inşa edilmiş bir yapıydı (Ozil, 2016, s. 59, dip not. 37/ B118 Panormos).

Bugün Demirlitaş olarak bilinen yerde denizin hemen kıyısında Sainte Trinite Manastırı bulunuyordu. 29 Haziran 1906 yılına ait bir fotoğrafta bu manastırda kutlanan Aziz Petrus ve Aziz

Pavlos Bayramı gösterilmektedir. Manastır çanının, 1935 yılına kadar denizin içinde olduğu belirtilmektedir (Ülker, 2019, s, 44).

Bandırma'da Rumlara ait diğer bir kilise Azize Paraskevi Kilisesi'dir. Kilisesinin adı, F. Dimitriu Ksinu, 1897'de Bandırma'da ihtiyar heyetine verdiği dilekçede geçmektedir. Ayrıca dilekçede kilisenin avlusuna bitişik bir arazinin kendisine ait olduğunu belirtmektedir (Ozil, 201, s, 95).

Bandırma'nın Yenice Köyünde yıkılan bir kilisenin 20 Nisan 1905 yılında yeniden inşa edilmesi talep edilmiştir. Kilisenin iç ve dış yapısını gösteren planında bahçesinde büyük bir Ortodoks Mezarlığı yer almaktadır. Kilise, eski temelleri üzerine inşa edilmiştir. Kilise dikdörtgen planlı olup doğusunda apsis dışı doğru çıkıntılıdır. Yapının ön cephesinde iki orta boyutlu pencere ile giriş kapısı ve kapının üzerinde haç tasvirli pencere bulunmaktadır. Kilisenin yan cephelerinde, ikisi orta ve ikisi büyük toplam dört pencere vardır. Sultan Mehmet Han Vakfiyesine ait arazide bulunan yapı günümüze ulaşmamıştır (Hortaçlı, 2019, s, 100, BOA, İ. AZN, NO/60/285.2).

Bandırma'nın merkez dışındaki Edincik Nahiyesine bağlı Kelek Köyünde 50 haneli Rum halkı 1894'te bir kilise yapmayı talep etmişlerdir. Ancak kilisenin inşasına 1889 yılında izin alınmadan başlanmıştır. Rumların yasağı yok sayarak kiliseyi tamamlamaları affedilmiş ve Paskalya bayramında 6 Mayıs 1894 yılında kilise açılmıştır (Hortaçlı, 2019, s, 99, dipnot.628).

Bandırma'nın nahiyelerinden biri olan Kapıdağı'nın çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşmaktadır. 1890 yılında toplam 8631 olan nüfusun 243'ü Müslüman, geri kalanı Rum'dur. Bu bölge, İstanbul Patrikliği'ne bağlı bir metropolit bulundurduğundan dini açıdan oldukça önemli bir bölgedir (Mutaf, 1995, s, 120). Salnamelere göre 19. yüzyılın sonlarında Kapıdağı'nda kayıtlı 15 köy yerleşimi bulunmaktadır. Kapıdağı'nın ilk yerleşim merkezlerinden biri olan Erdek'te 2 kilise, Ocaklar Köyü'nde bugün üzerine muhtarlık binası inşa edilmiş bir Rum kilisesi, Narlı Köyü'nde 1898 tarihli kitabesi bulunan üç nefli bir Rum kilisesi, Doğanlar Köyü'nde 19. yüzyıla ait olduğu düşünülen ve beden duvarları ayakta olan bir şapel ile kilise, Ormanlı Köyü'nde taşları yıkılarak cami yapımında kullanılmış ve yerine sonradan okul yapılmış bir kilise ile köyün doğu ucunda bir şapel vardır. Bunların yanı sıra Ormanlı ve Ballıpınar köyleri üzerinde bir ayazma kilisesinin kalıntıları mevcuttur. Ballıpınar Köyü'nün merkezinde, kapısının üzerinde 1895 tarihli Rumca kitabesi bulunan büyük bir Rum kilisesi vardır. Yine köy sınırları içerisinde, dağın eteklerinde eski bir tapınağın yerine 19. yüzyılın sonlarında Meryem Ana adına inşa edilmiş Kirazlı Manastırı bulunmaktadır. Çayağzı Köyü'nün Kalemdere mevkiinde eskiden "Panagia Galatiane" adında bir manastır bulunmaktaydı. Bugün mermer ve lahit parçalarından başka kalıntısı bulunmayan manastırın yerinde basit bir kulübe kalmıştır. Kestanelik Köyü'nde temel izleri görülebilen eski kilisenin yerine okul inşa edilmiştir. Çakılıköy'de Rumlardan kalma iki çeşme ve 1898 tarihli kitabesi olan ve günümüzde sadece duvarları ayakta olan bir okul yer almaktadır. Karşıyaka

Köyü'nde halkın eskiden yerinde bir kilise olduğunu ifade ettiği bir cami ve bu caminin yanında 1898 tarihli bir Rum çeşmesi mevcuttur.

Bandırma Müzesi

Bandırma Müzesi, Ziraat Bahçesi olarak da bilinen Atatürk Parkı'nın yanında yer almaktadır. Müze binası yapımına, Müze Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından başlanmıştır. Su basmanı seviyesine gelindiğinde ise 1995 yılında müzenin inşaatı, Kültür Bakanlığına devredilmiştir. 21 Haziran 2003 yılında teşhir ve tanzim işleri tamamlanmış ve resmi olarak ziyarete açılmıştır. 14 Eylül 2008 tarihinde müdürlük olarak hizmet vermeye başlamıştır. Müze, Lydia, Frig, Pers, Helenistik, Roma çağından Orta Çağa kadar kronolojik bir teşhire sahiptir. Bandırma Müzesi'nde Bandırma, Gönen, Erdek, Manyas, Marmara Adası ilçelerinden çeşitli yollarla gelmiş eserler iki teşhir salonunda ve bahçede sergilenmektedir (Öztürk, 2019: XVII).

Sedef ve Sedef İşçiliği

Sedef: içinden inci çıkan istiridye kabuğudur. İnce marangozluk eserleri için sedef, daha yayvan kabuklu, farklı değişik türü bulunan sıcak denizlerde yaşayan ve yaklaşık çapı 19 santimetre olan istiridyeden (pinctada) elde edilmektedir. İnce marangozluk için oldukça uygun olan sedef, farklı türlere sahiptir. Bunların ilki hâkim rengi beyaz olmakla beraber ışığa göre gökkuşağı renklerinde ışınlar yayar. Mat olanına taş sedef denir. Özellikle Güney Afrika kıyılarında görülen ve yumuşakça cinsinden olan haliotisten de yeşil, lacivert, eflatun gibi farklı renklerde oldukça değerli sedefler alınır. Bunlardan büyük boy plakalar çıkarmak oldukça zordur. Ahşap üzerine belirli süslemeler yapmak için kullanılan diğer malzemelerden ziyade sedef daha çok özen istediği için sedefkârlık gelişmiştir (Bozkurt 2009, s, 282-285). Bir takım arkeolojik verilerden, Antik Çağda ve sonrasında sedefli deniz kabuklarının nadirde olsa kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Yenikapı Kazılarında ele geçen büyük boyutlu sedefli deniz kabuğunun üzerinde sahibi Euromos'un mührü bulunmaktadır (Karmani Pekin, 2007, s, 288). Bu malzemenin önem kazanması Uzak Doğu ülkelerinden Orta Asya'ya, oradan da Anadolu'ya yerleşen Türkler sayesinde olmuştur (Aktürk, 2016, s, 215). Anadolu'da bu denli ilgi görmesi ise Osmanlı İmparatorluğu dönemine denk gelmektedir. Sedef işçiliği genellikle ahşap malzeme üzerine kakma tekniğinde uygulanmıştır (Barışta, 1998, s, 78-79).

Bandırma Müzesi'ndeki Sedef Kemer Tokası⁴ Parçası (Görsel 1, Çizim 1) 18.-20. yüzyıl

Müze Envanter Numarası: 326 **Müze Geliş Şekli:** Satın alma **Ölçüleri:** 8.5 x 6.5 cm kal: 0.3 cm

⁴ Kemer Tokası, giysileri belden tutup sıkmak ya da süs olarak kullanılmak üzere, bele yalnızca bir defa dolandırılan kemerleri tutturmak için kullanılmaktadır (Koçu, 1967, s, 126; Güler ve Aral, 2014, s, 151).

Tanım: Kemer tokası parçası yaprak formudur. Eserin sol alt kısmı kırık olup, arkası konkav ve sadedir⁵. Konveks ön yüzünde ise kazıma tekniğinde yapılmış “İsa’nın Doğumu” sahnesi bulunmaktadır. Merkezde bir beşik içinde kundağa sarılmış olarak yatan bebek İsa yer almaktadır. İsa’nın sarılı olduğu kundağı paralel çizgilerle vurgulanmıştır. İsa’nın üstünde ortada onun doğumunu simgeleyen beş kollu yıldız bulunmaktadır. İsa’nın solunda Meryem, oturmakta, bedeninin alt bölümü görünmemektedir. Hafif sağa dönük elleri göğsü üzerindedir. Meryem *maphorion* giyimlidir. Giysisi üzerinde kıvrımlar yatay ve dikey çizgiler ile vurgulanmıştır. İsa’nın sağında ise Yusuf bulunmaktadır. Yusuf İsa’ya doğru bakmaktadır ve *himation* giyimlidir. Sağ eli göğsünün üzerindedir. Yusuf’un *himationu* yatay ve dikey çizgilerle vurgulanmıştır (Görsel 1, Çizim 1). İsa’nın Doğumu, Luka İncili’nin 2:6-7 ayetinde anlatılmaktadır⁶.

Görsel 1. Sedef Kemer Tokası Parçası (Çizim Aziz İNCE) / Mother of pearl Belt Buckle Piece (Foto. F.İ-SİDDİKİ ve C. UÇAR)

Osmanlı saray kayıtlarında çengelli (pafta) adı verilen kemerlerin tokaları, karşılıklı yerleştirilmiş iki parçadan oluşmaktadır. Kemer tokaları farklı biçimlerde olup birbirlerine bağlanmaları için uçlarında kancaları vardır. Osmanlı döneminde bu kemerlere mücevherli hançerler, işlemeli küçük keseler de takılırdı (Gari, 2007, s, 77).

Çengelli kemerleri, sadece Osmanlı kadınları değil, Balkanlardaki kadınlar da benimsemiş ve kullanımı popüler olmuştur. Balkanlardaki birçok kültürde yöresel etnografik giysilerde bele oldukça önem verilmektedir. Kadınlar için bu bölge oldukça hassastır. Görünüşte belin inceliğini ve güzelliğini vurgulamak veya giysileri düzgün tutmak için kullanılsalar da aslında bel kısmını, kötülüklerden, nazardan ve hastalıklardan korumak için söz konusu kemerler takılmaktaydı. Ayrıca kemerlere eklenen boncukların, madeni paraların, anahtarların ya da tokaların doğurganlığı artırdığına ve kadınları düşüklere karşı koruduğuna inanılmaktaydı. Hamile kadınların bebeklerini korumak için büyük boyutta

⁵ İki parçadan oluşan kemer tokasının giyen kişiye göre soldaki parçası olmalıdır. Sağdaki parçası günümüze ulaşmamıştır. Bu parçanın üzerinde “Meryem’e Müjde” Sahnesi olmalıdır.

⁶ “Onlar ordayken Meryem’in doğurma vakti geldi. İlk oğlunu dünyaya getirdi. O’nu kundağa sarıp hayvan yemliğine yatırdı. Çünkü handa yer bulamamışlardı.” Bkz: Kitab-ı Mukaddes, 1993: 58.

kemer tokaları taktıkları bilinmektedir. Kemer tokaları, aynı zamanda kadınların toplumsal statüsünü göstermektedir. Sıradan kadınlar, basit, sade modellere sahip kemer tokalarını takmaktadırlar. Daha varlıklı kadınlar ise inci, akik, mercan, sedef parçalı, altın ve gümüş emaye ile süslenmiş tokaları tercih etmişlerdir. Kadınların kullandıkları sedef aplik kemer tokalarının üzerinde çiçek, kuş, İsa'nın hayatından alınan konulu sahneler, aziz ve azize tasvirleri bulunmaktadır (<https://www.ethnicjewelsmagazine.co.uk/articles/pafta-belts/>).

Bandırma Müzesi'ndeki sedef kemer tokası parçası çengelli adı verilen kemerlerin toka apliklerinden biri olmalıdır. Orijinalinde bu kemer tokası damla şeklinde olup dışta metal çerçeve içine yerleştirilmiş sedef aplikten oluşmaktadır. Kemer tokası üzerindeki süsleme Hıristiyan ikonografisi içermektedir. Bu tür süslemeli kemerler hem kadınlar hem de din adamları tarafından kullanılmaktadır (Mimiroğlu ve Ünlüler 2018, s, 325.; <https://www.ethnicjewelsmagazine.co.uk/articles/pafta-belts/>).

Sedef kemer tokası süslerinin günümüze ulaşmış örnekleri farklı müzelerde bulunmaktadır⁷. Niğde Müzesi'nde Hıristiyan azınlığa ait olduğu anlaşılan dört kemer tokası parçası sergilenmektedir (Görsel 2). 18. yüzyıla tarihlenen 2.7.75 müze envanter nolu kemer tokası form açısından, 13.9.75 müze envanter nolu kemer tokası ise üzerindeki süsleme açısından⁸, Bandırma Müzesi örneğine benzemektedir.

Görsel 2. Niğde Müzesi Sedef Kemer Tokası (Mimiroğlu ve Ünlüler 2018, s, 313).

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde (Görsel 3)⁹, Amasra Arkeoloji Müzesinde, Eskişehir ve Kütahya Arkeoloji Müzelerinde kemer tokasının benzer örnekleri yer almaktadır.

⁷ Bu objeler üzerine yapılmış çok fazla yayın yoktur. Ancak Mete Mimiroğlu ve Yakup Ünlüler tarafından kaleme alınan "Niğde Müzesi'nde yer alan sedef eserler" başlıklı makale bulunmaktadır. 2018, 310-331.

⁸ İsa'nın Doğumu sahnesi yer almaktadır.

⁹ E-60760627-155.01-3626362 sayılı ve 29.03.2023 tarihli belge kapsamında, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan benzer bir sedef kemer tokasının fotoğrafını karşılaştırma malzemesi olarak kullanmak üzere İzmir Arkeoloji Müzesi'nden izin alınmıştır.

Görsel 3. İzmir Arkeoloji Müzesinden Sedef Kemer Tokası

Müze koleksiyonları haricinde kazı buluntuları arasında da sedef kemer tokaları görülmektedir. Örneğin Sinop'ta Balatlar Kilisesi Rum mezarlarında yürütülen kazılar sonucunda sedef kemer tokası ele geçmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kilise, manastır ve diğer yapıların etrafı mezarlık alanı olmuştur. Mezarlık alanında yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Rumlara ait doğu- batı doğrultusunda yerleştirilmiş gömüler bulunmuştur (Soylu Yılmaz, 2022, s, 478). Bu gömülerde 20. yüzyıl modası hakkında bilgi veren kıyafet, ayakkabı ve kişisel süs eşyaları ortaya çıkarılmıştır. Geç dönem kilisesinin apsis duvarının önünde bulunan din adamlarına ait olduğu bilinen yükseltilmiş mezarlarda giysilerle birlikte kullanılan sedef kemer tokaları ele geçmiştir (Görsel 4). Sedef kemerlerin brokar, kadife ve pul işlemeli tören kıyafetlerinde kullanıldıkları anlaşılmaktadır (Soylu Yılmaz, 2022, s, 480).

Görsel 4. Rum Din Adamları Mezarlarından Ortaya Çıkarılan Kartal Motifli Sedef Kemer ve Kıyafet Parçaları

Sedef kemer tokalarının benzer örnekleri yurtdışındaki bazı müzelerde de sergilenmektedir. Atina Benaki Müzesi'ndeki örneklere bakıldığında (Görsel 5-6) sedef objelerin kemerin toka kısmında karşılıklı olarak kullanıldığı ve gümüşten bir çerçeve içine yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Mimiroğlu ve Ünlüler 2018, s, 325).

Görsel 5. Benaki Müzesi'nde Bulunan Sedef Kemer Tokası (benaki.org)

Atina Benaki Müzesi'ndeki üç örneğe bakıldığında bunların kadife bir kuşağa sahip oldukları görülmektedir. Bu üç örnekten ikisinin üzerinde geometrik ve bitkisel süsleme bir diğeri üzerinde ise ikonografik sahneler yer almaktadır. Bu şekilde üzeri süslü örneklerin Kudüs'te hacılar için üretildiği ve din adamları tarafından kullanıldığı düşünülmektedir (benaki.org).

Görsel 6. Benaki Müzesi'nde Bulunan Sedef Kemer Tokası (benaki.org)

Değerlendirme ve Sonuç

Bandırma Müzesi, Arkeoloji ve Etnoğrafik Eserler Koleksiyonlarında bulunan Rumlara ait sedef kemer tokası parçası bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Eserin tarihlendirilmesi, farklı müze ve koleksiyonlarda bulunan benzer örnekler üzerinden yapılmış ve 18.-20. yüzyıl içinde değerlendirilmiştir. Söz konusu obje hakkında yaptığımız araştırmalar ve karşılaştırmalı değerlendirmeler sonucunda, bu eserlerin Rumlara ait oldukları anlaşılmaktadır.

Bandırma'da Rumların varlığı yaşadıkları Aya Nikola, Hızır İlyas Bey ve Selvi mahallerinden anlaşılmaktadır¹⁰. Bandırma merkezdeki Ortodoks Rumların kiliseleri ile ilgili belgeler oldukça kısıtlıdır (Hortaçlı, 2019, s, 99).

Sonuç olarak Bandırma ve çevresi Osmanlı Döneminde gayrimüslim ahalinin yoğun olarak yaşadığı yerlerden biridir. Bölgede bulunan Rumlara ait kiliselerin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Bandırma Müzesi'ndeki sedef kemer tokası parçasının benzer örnekleri, Türkiye'de Niğde Müzesi'nde, Sinop Balatlar Kilisesi kazılarında ve Yunanistan'daki çeşitli müzelerde bulunmaktadır. Sedef, özellikle Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan gayrimüslimlere ait dini ve gündelik eşyalarda kullanılmıştır (Mimiroğlu ve Ünlüer, 2018, s, 312). Bandırma Müzesi'ndeki kemer tokası parçası, müzenin koleksiyonuna satın alma yoluyla kazandırıldığından eserin orijinal sahipleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Üzerinde dini konulu resimlerin bulunduğu sedef kemer tokalarının hem kadınlar hem de erkekler tarafından takıldığı bilinmektedir. Özellikle hamile kadınlar düşük yapmamak, bel kısımlarını nazardan korumak için bu tür kemerleri takıyorlardı. Ayrıca sedef kemer tokalarının Kudüs'te hacılar için üretildiği ve din adamları tarafından kullanıldığı da bilinmektedir. Söz konusu

¹⁰ Bandırma Müzesi'nde Rumlara ait mezar taşları bulunmaktadır. Mezar taşları üzerine yaptığımız çalışmalar devam etmektedir.

eserin, üzerinde İsa'nın doğum sahnesi betimlendiği için Bandırma ve çevresinde yaşamış bir kadına ya da kiliselerden birinde görevli din adamına ait hac hatırası olduğu düşünülmektedir (<https://www.ethnicjewelsmagazine.co.uk/articles/pafta-belts/>).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aktürk, M. (2016). Gaziantep ilinde sedef kakmacılığı. (Ed. Muammer Cengil, Pelin Avşar Karabaş, Ekrem Derman), *Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sanat Sempozyumu ve Sergisi Bildiriler Kitabı*, (s. 214-231), Hitit Üniversitesi.
- Aydın, B. (2009). Salnameler. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 36, 51-54.
- Barışta, Ö. (1998). *Türk el sanatları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bozkurt, N. (2009). Sedefkarlık. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 36, 282-285.
- Dündar, M. & Acioğlu. Y. & Koçyiğit. O. (2020). Ortaçağ'dan günümüze Balıkesir ili yüzey araştırması 2018 yılı çalışmaları, *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, (s. 545-568), Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Emecen, F. (1998). Hüdavendigâr, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 18, 285-286.
- Gerlach, S. (2012). *Türkiye günlüğü*. (Ed. Kemal Beydilli, Çev. Türkis Noyan), Cilt 1, Kitap Yayınevi.
- Gari. Z. (2007). Ege bölgesi geleneksel kadın giyiminde bel aksesuarları (Tez No: 219414) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Güler. M. & Aral. S. (2014). Konya kemer ve kemer tokaları. *ART-E*, 13, 149-173.
- Hasluck, F.W. (1910). *Cyzicus*. Cambridge University Press.
- Hortaçlı S. (2019). Tanzimat'tan meşrutiyete Bandırma, (Tez No: 558430) [Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Karamani, P.A. (2007). *Gün ışığında İstanbul'un 8000 yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet kazıları*. Vehbi Koç Vakfı.
- Kayhan, H. (2018). Karesi Beyliği hâkimiyetinde Bandırma ve çevresinin ekonomik gelişimi. (Ed. Z. Mete, A. Aydın vd.), *Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı: Tarih, Arkeoloji, Göç Hareketleri, Önemli Şahsiyetler, Kültür ve Folklor, Edebiyat ve Eğitim*, (s. 19-30). Balıkesir Büyükşehir Yayınları.
- Kitabı Mukaddes* (1993). Eski ve yeni ahit (Tevrat ve İnci), Kitabı Mukaddes Şti.
- Koçu, R. E. (1967). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. Sümerbank Kültür Yayınları 1.
- Mimiroğlu, M.İ. & Ünlüler, Y. (2018). Niğde Müzesi'nde yer alan sedef eserler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 75, 310-331.
- Mutaf, A. (1995). *Salnamelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*. Taner Ofset.
- Ozil, A. (2016). *Anadolu Rumları Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde millet sistemini yeniden düşünmek*. Kitap Yayınevi.
- Öztürk, İ. (2019). *Mysi'dan üç nekropolis, three necropoleis from Mysia, Üzümlü. Kalebayır. Şevketiye*. (Ed. İ. Öztürk- E. Çoşar). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Soylu Yılmaz, S. (2022). Osmanlı'nın son döneminden Sinop'ta bir Rum mezarlığı. *Turcology Research*, 75, 476-484.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İnkılap Kitabevi.

Ülker, İ. (2019). *Bir zamanlar Bandırma 1. Bölüm 1892-1937*. Bandırma Belediyesi Yayınları.

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&id=143216&Itemid=540&lang=en

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&Itemid=540&Itemid=142856&lang=en

https://www.benaki.org/index.php?option=com_collectionitems&view=collectionitem&id=143216&Itemid=540&lang=en

<https://www.ethnicjewelsmagazine.co.uk/>